

Universitatea Națională de Arte
George Enescu
Iași

UNITATEA EXECUTIVĂ PENTRU
FINANȚAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
SUPERIOR, A CERCETĂRII,
DEZVOLTĂRII ȘI INOVĂRII

**DENUMIRE PROIECT: "TRECÂND GRANIȚELE. COLABORĂRI
TRANSNAȚIONALE ȘI CRITICĂ INSTITUȚIONALĂ ÎN EXPOZIȚIILE DE ARTĂ
DIN ESTUL EUROPEI ÎN PERIOADA SOCIALISMULUI TÂRZIU (1964-1989)"**

Cod: Cod PN-III-P1-1.1-TE-2016-1369

Nr. contract: 52/2018

**RAPORT ȘTIINȚIFIC PRIVIND IMPLEMENTAREA PROIECTULUI ÎN
PERIOADA IANUARIE-IULIE 2020**

Etapa 3

Director proiect: Conf. univ. dr. Cristian Nae

În cadrul celei de a treia etape a proiectului de cercetare, aferente perioadei ianuarie-iulie 2020, cercetările întreprinse de membrii echipei s-au concentrat asupra celui de-al treilea obiectiv principal al proiectului : **Analiza schimburilor internaționale și a contactelor realizate între artiști din Estul Europei și artiști și instituții din Occident și din afara acestuia.**

Activitățile desfășurate în această perioadă au cuprins :

Activitatea 3.1. Identificarea și analiza canalelor, artiștilor influenți, punctelor de contact și spațiilor de interacțiune între Estul Europei și Occident, precum și între artiști din Estul Europei și alte regiuni geografice importante (Asia, America Latină).

În cadrul acestei activități, într-o primă etapă a fost examinată literatura de specialitate existentă care ridică problema studiilor istoriei artei din Estul Europei în perioada socialismului târziu din perspectivă trans-națională, insistând asupra unei teoretizări a ideii de ”rețea artistică” : Tumbas (2012) ; Gilbert (2012) ; Bazin, Glatigny și Piotrowski (2016) ; Allen (2016) ; Piotrowski (2016) ; Cytlak (2017) ; Hock și Allas (2018) ; Chamberlain (2018) ; Kemp-Welch (2019) ; Fowkes and Fowkes (2018) ; Hock (2014) ; Midell (2019) ; Astahovska & Krievkalne (2019).

În interiorul acestora, am selectat îndeosebi acele exemple care pot contribui la cartografierea rețelelor de schimburi și circuitelor comunicaționale în perioada Războiului Rece, identificând interacțiuni dintre artiști din Estul Europei și artiști din Statele Unite ale Americii și din America Latină (îndeosebi Argentina și Uruguay).

Analiza comparativă a cadrului teoretic a evidențiat necesitatea revizuirii unor cadre analitice existente și introducerea unor noțiuni considerate fundamentale pentru analiza schimburilor artistice trans-naționale care au condus la critica și reformarea instituțiilor artistice dominante din acea perioadă. Printre conceptele ce au fost introduse în articolele publicate de membrii proiectului de cercetare se numără : noțiunea de traducere culturală ; noțiunile de transfer cultural și adaptare culturală, utilizate în analiza schimburilor și influențelor artistice

(Nae 2020; Pospyzl 2017); utilizarea noțiunii de ”rețea artistică”, teoretizată de Bruno Latour și aplicată rețelelor artistice construite informal între actori individuali ai ”lumii artei” (Kemp-Welch 2019); introducerea conceptului de transnaționalism minor (Lionett și Shih, 2005), important pentru analiza și explicația schimburilor trans-locale între regiuni periferice ale lumii (Brașoveanu 2020); influența teoriei decoloniale în analiza schimburilor dintre fostele periferii ale lumii occidentale (precum America Latină și Europa de Est) (Cytlak 2018 ; Preda 2020).

În privința contactelor dintre arta nord Americană și cea Est-Europeană, cercetarea realizată în această etapă a continuat analiza programele de diplomație culturală realizate de Statele Unite ale Americii în Europa de Est în perioada războiului rece începută anul precedent. Cercetarea, ancorată metodologic pe modelul critic al diplomației culturale analizat de Krenn (2005) și Laszlo (, s-a focalizat pe trei mari programme expoziționale : ”Arta în ambasade”, expozițiile organizate de muzeul Smithsonian din Washington și programul expozițional realizat de MoMA în cadrul departamentului de expoziții internaționale. Inițiat în 1960 și coordonat de departamentul de Stat începând cu anul 1964, programul ”Arta în Amabasade” a fost realizat cu sprijinul Consiliului Internațional al Museum of Modern Art in New York. Programul a permis circulația artei americane în Europa de Est prin intermediul unor recepții diplomatice. Expoziții succesive au fost instalate în Varșovia (1962-1963), Belgrad (1963-1964), București (1966-1967), Praga (1967) și Budapesta (1967-1968), prezentând lucrări ale unor pictori americani moderniști, îndeosebi artă abstractă (Robert Motherwell, Ad Reinhardt, Helen Frankenthaler), dar și ceva proto- Pop Art (Jasper Johns; Robert Rauschenberg) și ceva minimalism (Donald Judd). Alte expoziții organizate de MoMA în Estul Europei include: ”Jasper Johns: Lithographs” (1968-1970) care a călătorit în Germania, Elveția, Belgia, Yugoslavia, Cehoslovacia, Polonia și România, și ”New Photography U.S.A.”, care a călătorit între 1970 și 1973 în aceleași țări din blocul estic. Între cele douăsprezece expoziții internaționale organizate de Smithsonian Museum între anii 1966 și 1970, au fost examinate de asemenea *Disappearance and Reappearance of the Image: American Painting since 1945*, instalată inițial la Sala Dalles din București în 1969, iar ulterior în Praga și Bratislava. Alte expoziții de artă nord-americană importante sunt *Form and Creation Process in American Painting of the 20th Century* și respective *New American Sculpture* (ambele instalate în 1972).

Rezultatele finale ale acestei cercetări au fost expuse in articolul intitulat ”Beyond Influence: On the Troubled Reception of American Art Exhibitions in Romania during the

Cultural Détente (1968 – 1972)” și publicat în revista *Studies in Visual Arts and Communication*, vol. 7 (1), 2020 (indexată ERIH Plus). De asemenea, rezultatele analizei conexiunilor și relațiilor dintre arta pop americană și cea din România realizată de Cristian Nae în cadrul acestui proiect au fost publicate în articolul intitulat ”Whose Figuration? Varieties of Realism in Romanian Art 1968-1972”, publicat în cadrul volumului colectiv *Realisms of the Avant-Garde*, edited by Moritz Baßler, Benedikt Hjartarson, Ursula Frohne, David Ayers and Sascha Bru (Berlin: De Gruyter, 2020).

Cercetarea realizată de Caterina Preda a continuat analiza relației dintre Muzeul Solidarității Salvador Allende din Chile (1970) și regimul communist din Estul Europei, România. Muzeul-a născut din ideea unui grup de artiști și critici de artă prezidat de Mario Pedrosa, critic de artă Brazilian aflat în exil. Ideea unui muzeu al solidarității cu Chile a fost articulată în martie 1971 când președintele Allende a invitat artiști internaționali și jurnaliști în Chile și a lansat un apel internațional la solidaritate, fraternitate și acțiune revoluționară, conectând discursul de stânga cu experimentalismul politic și artistic. În doar primul său an de existență, muzeul a primit 600 lucrări care acopereau genuri și stiluri eterogene (realism social Latino American, Expresionism Abstract, Art Informel, sau lucrări conceptuale).

Rezultatele acestei cercetări au fost publicate de Caterina Preda în articolul intitulat *The Chilean Museum of Solidarity and Transregional Links with Romania during the Cold War*, publicată în revista *Online Journal Modelling the New Europe*, no. 32/2020 (DOI: 10.24193), indexată SCOPUS, ERIH Plus etc.

În privința relațiilor dintre America Latină și Europa de Est, cercetarea a continuat studierea arhivelor CyAC (accesibile digital) și a literaturii de specialitate existentă pe acest subiect, aflată încă într-un stadiu incipient. Studii recente, precum Cytlak (2017-18), sau Kemp-Welch (2019) au remarcat existența unor relații între arta conceptuală din Europa de Est și cea din America Latină. În afara Europei, Jorge Glusberg a facilitat prezența artiștilor conceptuali Est Europeeni în expozițiile organizate de CAYC, o instituție descentralizată care, initial, a căutat să insereze în mod programmatic artiștii conceptuali Latino-Americani în canonul artistic occidental, și astfel, să “provincializeze occidentul”. După 1972, Centro de Arte y Communication a devenit în mod intenționat o instituție ce sprijinea ”lumea a treia”, al cărui program era definit îndeosebi de arta angajată social. Expoziția *Arte de sistemas II* (1972) a prezentat lucrări ale unor artiști polonezi, români, cehi și unguri. CAYC s-a dovedit influent

în stabilirea unor relații cu artiști din țările mai sus amintite: artiștii cehoslovaci Stano Filko, Jiří Valoch și Petr Štembera au luat deja parte la prima expoziție *Arte de systemas* - o contraparte a expozițiilor *Cybernetic Serendipity* și *Information* deschise la Londra și New York în 1968 and 1970. Glusberg a mai organizat *Festival de la vanguardia húngara* în 1973 și *Hungria 74* în 1974 (Cytlak 2017-18).

Extinzând cercetarea asupra rețelelor informale de contact dintre artiștii din Estul Europei, au fost identificate câteva puncte de legătură importante. De pildă, cuplul de artiști polonezi Kwiekulik, a conectat două repere ale artei experimentale din Cehia, Jiri Kovanda și Petr Stembera, introducându-i în lumea artei poloneze (Kemp-Welch 2019). Istoricul de artă maghiar emigrat János Brendel a introdus de asemenea arta maghiară în Polonia. Astfel, Galeria Foksal, NET-ul Jaroslaw Kozlowski și Akumulatory 2 Gallery au permis expunerea atât a artiștilor din Europa de Est, cât și din Europa de Vest în Polonia, extinzând contactele locale cu artă experimentală din Japonia și America Latină. Artiștii conceptuali și de artă poștală, Carlfriedrich Claus, Robert Rehfeldt și Ruth-Wolf Rehfeldt, studiați de Cristian Nae, au fost, de asemenea, influenți în stabilirea contactelor artiștilor Est-Europeni și Nord Americani cu arta est-germană. De asemenea, Gallery EP, condusă de Jurgen Schweinebraden și situată în apartamentul acestuia din Prenzlauer Berg, Berlin, activă între 1974 and 1980, a conectat artiști germani cu artiști conceptuali din Polonia, Cehoslovacia și Ungaria.

În Franța, *Galerie des Locataires* sau criticul de artă Pierre Restany au realizat contacte cu artiști din Cehoslovacia, permițând unor artiști să expună în Franța. George Maciunas a fost un punct de contact important pentru artiști precum Milan Knizak, care a luat de asemenea contact cu Tom Marioni. Ultimul a participat la acțiuni performative în Cehia organizate la invitația lui Petr Stembera, în vreme ce Maciunas și Higgins au organizat acțiuni Fluxus în Praga.

În paralel cu studierea expozițiilor de artă americană în Europa de Est, Cristian Nae a cercetat colaborarea realizată prin intermediul rețelelor de artă poștală și a publicațiilor artistice, ca modalități alternative de contact artistic trans-național și de participare la expoziții internaționale paralele celor inițiate de instituțiile artistice existente în anii 1970-1980. În această perioadă, practici de artă poștală auto-instituite clandestin au creat o rețea globală de astfel de schimburi artistice paralele. Acestea i-au inclus pe artiștii americani George Maciunas, Ray Johnson, Lon Spiegleman, japonezul Mieko Shiomi și, ulterior, Shozo Shimamoto și

Ryosuke Cohen, pe francezul Robert Fillou, suedezul HR Fricker, belgianul Guy Bleus, vest-germanul Klaus Groh, chilianul Guillermo Deisler, mexicanul Ulises Carrion, italianul Vittore Baroni, danezul Niels Lomholt. Schimburile de artă poștală au fost deseori publicate prin intermediul unor importante edituri autogestionate de către artiști, precum Beau Geste Press. Acestea au fost înființate în Europa de Vest de către artiști emigranți și au fost folosite pentru difuzarea informațiilor. Situată în Devon, Beau Geste Press a fost responsabilă de lansarea nu numai a revistei *Schmuck* inspirată de Fluxus, dar și de cărți de artă conceptuală, precum *Lecția* lui Jaroslaw Kozlowski. Cooperarea internațională a artiștilor lui Klaus Groh a reușit, de asemenea, să imprime cărți pentru artiștii din Europa de Est. Pe lângă artiști occidentali și estici, precum și artiști canadieni și nord-americani, aceste tipuri de rețele asociate publicațiilor informale au stabilit contacte interculturale cu artiști din America Latină, cum ar fi uruguayanul Clemente Padin, editorul revistei artistului OVUM și emigrează artista chiliană Guillermo Deissler, fondatorul UNI / VERS.

De asemenea Magda Radu a cercetat arhivele personale ale artiștilor români emigrați după 1970 din țară, precum Decebal Scriba, Florina Coulin (Lăzărescu), Peter Jacobi sau Andrei Cădere, corespondența acestora cu Jindrich Calupecky, precum și cea purtată între cei emigrați (precum Florina Coulin) și cei rămași în țară (Ion Grigorescu). Rezultatele acestei cercetări au fost diseminate în cadrul articolului intitulat "Turning the Tables: Émigré Artists and the West during the Cold War", publicat în revista *Studies in Visual Arts and Communication*, vol. 7 (1), 2020 (indexată ERIH Plus).

Rețelele artistice constituite în Estul Europei au fost cartografiate și reprezentate vizual de Cristian Nae și Lavinia German într-o serie de hărți care vor fi atașate site-ului proiectului.

Activitatea 3.2. Diseminare finală (redactarea și transmiterea spre publicare a numărului special/volumului colectiv preconizat și a ultimului articol indexat BDI

Caterina Preda a publicat articolul intitulat *The Chilean Museum of Solidarity and Transregional Links with Romania during the Cold War*, publicată în revista *Online Journal Modelling the New Europe*, no. 32/2020 (DOI: 10.24193), indexată SCOPUS, ERIH Plus etc., îndeplinind astfel necesitatea publicării unui articol indexat BDI asumat în cadrul planului de cercetare în cadrul activităților prevăzute în anul 2020. Amintim de asemenea că cele 3 articole

asumate pe întreaga durată a proiectului fuseseră deja redactate și publicate în reviste indexate BDI).

De asemenea, sub coordonarea lui Cristian Nae, revista *Studies in Visual Arts and Communication. An International Journal* a publicat dosarul tematic intitulat *Exhibitions as Points of Artistic Contact in Romanian Art during the Cold War (1965-1989)* (vol. 7, no. 1, 2020) cuprinzând o introducere și patru noi articole scrise de membrii proiectului: Daria Ghiu, *Romanian Art in the Period of "Diversionist Liberalisation"*; Cristian Nae, *Beyond Influence: On the Troubled Reception of American Art Exhibitions in Romania during the Cultural Détente (1968 – 1972)*; Magda Radu, *Turning the Tables: Emigré Artists and the West during the Cold War* și Mădălina Brașoveanu, *The Transversal Network: Mail Art Practices and International Contacts in Atelier 35, Oradea, and the MAMŪ group, Tîrgu-Mureș, in the early 1980s*.

De asemenea, au fost publicate două capitole ale unor volume colective auctoariate de Cristian Nae. Primul dintre acestea, intitulat "Whose Figuration? Varieties of Realism in Romanian Art 1968-1972", a fost publicat în cadrul volumului colectiv *Realisms of the Avant-Garde*, editat de Moritz Baßler, Benedikt Hjartarson, Ursula Frohne, David Ayers and Sascha Bru (Berlin: De Gruyter, 2020). Cel de-al doilea, intitulat "A Porous Iron Curtain: Artistic Contacts and Exchanges across the Eastern European bloc during the Cold War (1960-1980)", urmează să apară în luna septembrie a acestui an în cadrul volumului *Art History in a Global Context: Methods, Themes and Approaches*, editat de Ann Albritton, Farrelly Gwen (Oxford: Wiley-Blackwell, 2020).

Bibliografie:

- Allen, Gwen, "Art Periodicals and Contemporary Art Worlds, Part 1: An Historical Exploration", *Artmargins*, vol. 5, no. 3, 2016, pp. 35-61
- Bazin, Jerome, Pascal Dubourg Glatigny și Piotr Piotrowski (eds.), *Art Beyond Borders. Artistic Exchange in Communist Europe [1945-1989]*, Central European University Press, Budapesta/New York, 2016

- Chamberlain, Colby, "International Indeterminacy: George Maciunas and the Mail", *ArtMargins*, vol. 7, no. 3, 2018, pp. 57-85.
- Cytlak, Katarzyna, "Hacia el Arte Latinoamericano Globalizado. La auto-invention de CAYC desde la perspectiva transmoderna et transregional", *Revista de Estudios Globales e Arte Contemporaneo* 5, 1, 2017-18, pp. 65-66.
- Fowkes, Maja and Reuben Fowkes, "The Post-National in East European Art: From Socialist Internationalism to Transnational Communities", in Ana Janevski, Roxana Marcoci and Ksenia Nouril (eds.), *Art and Theory of Post-1989 Central and Eastern Europe: A Critical Anthology*, MoMA, New York, 2018.
- Gilbert, Zanna, "'Something Unnameable in Common': Translocal Collaboration at the Beau Geste Press", *ArtMargins* vol. 1, no. 2-3, 2012, pp. 45-72.
- Hock, Beata, "Doing Culture Under State-Socialism: Actors, Events and Interconnections". Nr. Special al *Comparativ: Zeitschrift für Globalgeschichte und vergleichende Gesellschaftsforschung*, no. 4, 2014
- Hock, Beata, Anu Allas (eds.), *Globalizing East European Art Histories: Past and Present*, Routledge, Londra, 2018
- Kemp Welch, Klara, *Networking the Bloc. Experimental art in Eastern Europe 1965-1981*, MIT Press, Cambridge Mass, 2019.
- Krenn, Michael L., *Fall-Out Shelters for the Human Spirit: American Art and the Cold War*, University of North Carolina Press, 2005
- László, Zsuzsa, „Exhibition as a Diplomatic Tool. The Search for Artistic Solidarity”, *Third Text*, 2018, vol. 32, no. 4, pp. 412-433
- Lionnet Françoise, Shu-mei Shih (eds.), *Minor Transnationalism*, Durham: Duke University Press, 2005
- Middell, Matthias, "Transregional studies. A new approach to global processes" in Matthias Middell (ed.), *The Routledge Handbook of Transregional Studies*, Routledge, London, New York, 2019
- Nae, Cristian, "Whose Figuration? Varieties of Realism in Romanian Art 1968-1972", în *Realisms of the Avant-Garde*, edited by Moritz Baßler, Benedikt Hjartarson, Ursula Frohne, David Ayers and Sascha Bru (Berlin: De Gruyter, 2020).

Universitatea Națională de Arte
George Enescu
Iași

UEFISCDI

UNITATEA EXECUTIVĂ PENTRU
FINANȚAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
SUPERIOR, A CERCETĂRII,
DEZVOLTĂRII ȘI INOVĂRII

Piotrowski, Piotr, "The Global NETwork: An Approach to Comparative Art History", in Thomas DaCosta Kaufmann, Catherine Dossin și Béatrice Joyeux-Prunel (eds.), *Circulations in the Global History of Art*, Routledge, Londra și New York, 2016

Pospiszyl, Tomáš, *An Associative Art History*, JRP/Ringier and Les Presses du Réel, Zurich, 2017

Tumbas, Jasmina, "International Hungary! Gyorgi Galantai's Networking Strategies", *Artmargins*, vol. 1, no. 2-3, 2012